

Література

1. *Королев Ф.Ф.* Очерки по истории советской школы и педагогики. – М., 1958. – С.489.
2. *Крупская Н.К.* Педагогические сочинения. – Т.1. – М., 1960. – С.256.
3. *Наторп П.* Развитие народа и развитие личности. – СПб., 1912. – С.5.
4. *Пинкевич А.П.* Марксистская педагогическая хрестоматия XIX – XX вв. – М.,Ю.,Л., 1928. – Ч. 1. – С.172 – 182.
5. *Henseler Joachim* Wie das Soziale in die Padagogik kam. Zur Theoriegeschichte universitärer Sozialpadagogik am Beispiel Paul Natorps und Hermann Nohls. Weinheim u.a.: Juventa, 2000.
6. *Hufnagl Erwin* Der Wissenschaftscharakter der Padagogik. Studien zur padagogischen Grundlehre von Kant, Natorp und Honigswald. – Würzburg: Königshausen und Neumann, 1990.
7. *Natorp Paul* Philosophie und Padagogik. Untersuchungen auf einem Grenzgebiet. Marburg: Elwert, 1909.
8. *Reyer Jurgen* Kleine Geschichte der Sozialpadagogik. Individuum und Gemeinschaft in der Padagogik der Moderne. Reihe „Grundlagen der Sozialen Arbeit“. – Baltmannsweiler: Schneider-Verlag Hohengehren, 2002.

УДК 37.013.42(09)

В.В. Тихолоз

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ КУРСУ „ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ”

Анотація. У статті висвітлено гуманістичну спрямованість навчального курсу „Історія соціальної педагогіки”, його роль у підготовці працівників соціальної сфери.

Ключові слова: соціалізація, соціальне виховання, принципи народності, природовідповідності, гуманізму, Я.А. Коменський, Й.-Г. Песталоцці, Ф.В.А. Дістервег, Г.С. Сковорода, К.Д. Ушинський, С.Ф. Русова, В.В. Зеньківський.

Аннотация. В статье рассматривается гуманистическая направленность учебного курса „История социальной педагогики”, его роль в подготовке специалистов социальной сферы.

Ключевые слова: социализация, социальное воспитание, принципы народности, природосообразности, гуманизма, Я.А. Коменский, Й.-Г. Песталоцци, Ф.В.А. Дистервег, Г.С. Сковорода, К.Д. Ушинский, С.Ф. Русова, В.В. Зенковский.

Annotation. The article focuses attention on highlighting the humanistic direction of the subject „The History of Social Pedagogics”, its necessity while social workers’ training.

Key words: socialization, social upbringing, humanism, Comenius, Pestalozzi, Skovoroda, Ushinskiy, Rusova, Zenkovskiy.

Участь вищої освіти України в Болонських перетвореннях спрямована на її розвиток і набуття нових якісних ознак. Модульна технологія навчання може забезпечувати розвиток особистості, її професійних якостей, творчої індивідуальності майбутнього фахівця, активізацію розумової діяльності, формування потреби безперервного самостійного поповнення знань. Все це – за умови, якщо навчання буде залишатися складовою частиною виховного процесу.

В умовах зростаючих вимог до підготовки працівників соціальної сфери для вирішення конкретних професійних завдань слід актуалізувати використання історико-педагогічних знань.

Курс „Історія соціальної педагогіки” сприяє формуванню у студентів – майбутніх соціальних педагогів зацікавленого ставлення до історико-педагогічної спадщини, прилученню до національно-культурних та педагогічних цінностей. Адже минулий педагогічний досвід накладає свій відбиток на сучасне та майбутнє освіти – він перетворюється в умову, що сприяє прогресивному, поступальному розвитку народної освіти. Як стверджував В. Сухомлинський, історико-педагогічний досвід є необхідною умовою плідної практичної роботи педагогів: „не лише дослідникові, а й кожному практичному працівникові необхідно бачити педагогічні явища в їх багаторічному розвитку: розуміти, що, як і від чого бере свій початок, як наше сьогодні законно продовжує багатовіковий соціальний, моральний, творчий процес”.

На цей час досить ґрунтовно розроблені теоретичні засади соціальної педагогіки (А. Мудрик, Н. Мустаєва, В. Нікітін, І. Зверева, О. Безпалько, А. Капська, А. Малько, Л. Міщик та ін.), обґрунтовано етапи становлення і розвитку соціально-педагогічної науки (М. Галагузова [5], Л. Штефан [10], І. Андреева [2]), напрацьовані положення щодо морально-духовного потенціалу історії соціальної роботи (Г. Авдіянц [1]).

Результати досліджень вітчизняних науковців дають підстави стверджувати, що в новітній українській історико-педагогічній науці поступово утверджується соціокультурний підхід до виникнення виховання (А. Бойко, О. Дубасенюк, І. Зверева, Л. Коваль, М. Левківський, О. Сухомлинська). За цього підходу, стверджує М. Левківський, виховання розглядається як результат накопичення досвіду соціальної, виробничої, мистецької та професійної культури. А головним його завданням стає інтеріоризація цих надбань зростаючою особистістю з тим, щоб забезпечити оптимальну її соціалізацію в суспільстві [6, с. 14].

У підручнику російських істориків соціальної педагогіки наголошується: звернення до історії педагогіки і соціального виховання дозволяє цілісно і повно з’ясувати взаємозумовленість взаємодії держави, суспільства і особистості, яка потребує соціально-педагогічної підтримки в процесі соціалізації; єдність соціально-педагогічної теорії і практики в становленні та розвитку цього напрямку; діалектику взаємодії держави, суспільства і особистості як основних суб’єктів процесу соціалізації [4, с.5].

Мета нашої статті – проаналізувати погляди вітчизняних педагогів на принципи народності, природовідповідності та гуманізму, які „складають теоретичний фундамент сучасної соціальної педагогіки” (В. Беляєв).

Історія науки, в основі якої лежить практика, складається із численних прикладів безкорисного служіння педагогів суспільству, народові, людині. Вони надихають соціального педагога, здійснюють соціально-педагогічну підтримку. Це надзвичайно важливо, бо „тільки для соціального педагога захист дітей і дитинства є основною професією” [5, с.3]. Тому в підготовці фахівців важливе місце займає реалізація принципу народності, що потребує осмислення історико-педагогічної практики народу з підготовки молодих поколінь до самостійної життєдіяльності.

Коріння народності сягає у глибину віків. Народність – це джерело творчості всіх прогресивних педагогів минулого. Біль за долю народу, його духовність спонукав педагогів шукати вихід. Я.А. Коменський бачив його в тому, щоб через систему соціального виховання дати молодому поколінню освіту для того, щоб людина була “людиною, а не дикою твариною, нерухомою колодою”, щоб вона служила народові і була творцем власної долі. Вказуючи на зв’язок освіти з формуванням духовності і людинолюбства, він наголошував: „Нещасна та освіта, яка не переходить у моральність і благочестя”.

Й.-Г. Песталоцці бачив мету свого життя в тому, щоб допомагати бідним, і це йому вдалося через систему соціально-педагогічної діяльності в дитячих закладах.

Ф.В.А. Дістервег присвятив себе служінню німецькій народній школі. Не може не викликати захоплення його ініціатива створити притулок (імені Песталоцці) для сиріт – дітей учителів, організований на благодійні кошти німецьких учителів.

Народна ініціатива українських братств XVI – XVII ст. вилася в організацію братських шкіл, які, відроджуючи духовне начало нашого народу, школу і освіту розглядали як засіб боротьби за свободу і незалежність, що сприяло громадянському вихованню молодих поколінь.

У XVIII ст. український філософ і педагог Г. Сковорода, розглядаючи народ як хранитель моральності доводив: правильне виховання криється в природі самого народу, як вогонь і світло в кремені. На його думку, кожен повинен пізнати свій народ і в народіві пізнати себе. Слід розкрити духовну природу людини, її „сродність”, щоб сприяти її моральному вдосконаленню, самопізнанню. Тільки той, хто пізнав свою природу, може бути корисним для себе та інших людей.

Для майбутніх соціальних педагогів важливим є усвідомлення провідної ідеї в розробці проблем соціального виховання, соціалізації в цілому: „соціальна освіта і виховання – головна умова і фактор формування суспільної свідомості нації, збереження самобутності та історичної перспективи народу, суспільства і держави, поваги до інших народів і націй, збагачення і розвитку світової культури і цивілізації. Соціальне виховання – це фундамент розвитку особистісного потенціалу людини, основа становлення її як соціальної одиниці суспільства, представника певного етносу з характеристиками національного менталітету” [4, с. 252 – 253].

У цьому плані важливим є висновок К.Д. Ушинського: загальної системи народного виховання для всіх народів не існує не тільки на практиці, а і в теорії. За його переконанням, в основі громадського виховання повинні лежати народні виховні засади, інакше воно виявиться безсилим і не принесе користі. Виховання, якщо воно не хоче бути неспроможним, має бути народним. Педагог застерігає: вивчаючи досвід виховання інших народів, слід пам’ятати, що „дух школи, її спрямованість, її мета повинні бути обдумані і створені нами самими, відповідно до історії нашого народу, ступеня його розвитку, його характеру...”

Для соціально-педагогічної діяльності генеруючими є такі міркування К.Д. Ушинського:

– „якщо народність є єдиним джерелом історичного життя держави, то цілком зрозуміло, що й окремі члени її можуть черпати сили для своєї *громадської* діяльності тільки в цьому джерелі. Яким же чином громадське виховання, один з найважливіших процесів громадського життя, за допомогою якого нові покоління зв’язуються загальним духовним життям з поколіннями, які відживають, може відмовитися від народності? *Невже, виховуючи в людині майбутнього члена суспільства, воно лишить без розвитку саме ту сторону її характеру, яка зв’язує її з суспільством?*” [Курсив наш. – В.Т.]

– „Громадське виховання є для народу його сімейне виховання. У сім’ї природа підготовляє в організмі дітей можливість повторення і дальшого розвитку характеру батьків” [9, с. 100 – 101].

Вивчення педагогічної спадщини К.Д. Ушинського переконує майбутніх фахівців соціальної сфери в тому, що видатний педагог обґрунтовує принцип народності у вітчизняній педагогіці, розвиває принципи природовідповідності і гуманізму, які складають теоретичний фундамент сучасної соціальної педагогіки. Характерно, що „принципи народності і природовідповідності гуманістичні за своєю природою і суттю, а принцип гуманізму необхідно і достатньо допомагає їм реалізувати цю суть” [4, с. 250].

К.Д. Ушинський вимагав від вихователя (а тим більше це відноситься до працівників соціальної сфери), настільки можна „набути *всебічних* знань про людську природу, за виховання якої береться” [9, с.206]. Ніколи не втратить актуальності наказ великого педагога-гуманіста: „...прагнути пізнати людину такою, *якою вона є насправді*, з усіма її слабкостями і в усій її величі, з усіма її буденними потребами і з усіма її великими

духовними вимогами". Щоб допомогти людині в процесі соціалізації, майбутньому фахівцеві слід знати її „в сім'ї, в суспільстві, серед народу, серед людства й на самоті зі своєю совістю; у будь-якому віці, в усіх класах, в усіх становищах, у radoшах і горі, у величі й приниженні, в розквіті сил і в недузі, серед необмежених надій і на смертному одрі, коли слово *людської* втіхи вже безсиле" [9, с. 207]. Як важливо, щоб соціальний педагог розумів, що він повинен „знати спонукальні причини найбрудніших і найвищих вчинків, історію зародження злочинних і великих думок, історію розвитку будь-якої пристрасті й будь-якого характеру; тільки тоді буде він спроможний черпати в самій природі людини засоби виховного впливу – а засоби ці величезні!" [9, с. 207]

Вслід за К.Д. Ушинським С.Ф. Русова твердила: національне виховання є певний ґрунт в справі відродження душі народу. Справу виховання бажано поставити якнайближче до природних нахилів дитини і до вимог життя, в якому дитина перебуває, у зв'язку з світоглядом того народу, з психологією тієї нації, з яких походить дитина.

У центрі гуманістичної соціальної педагогіки С.Ф. Русової – особистість дитини, її національна природа, всебічний розвиток. Метою виховання є підготовка людини „з широким розумінням своїх громадських обов'язків, з незалежним високорозвиненим розумом, братерським почуттям до усіх людей". Тому головне завдання оновленої української школи в тому, щоб допомогти вільній еволюції духовних і фізичних сил дитини.

Ідея гуманізму пронизує погляди С.Ф. Русової на систему розумового, морального, трудового та естетичного виховання, яка становить ядро соціалізації, підготовки молоді до самостійного життя. Виховуючи розум дитини в ранні роки її життя, слід збудити усі здібності і викликати самостійну думку, задовольнити потребу активності. Дуже важливо допомогти дитині усвідомити свої потенційні та соціальні можливості, зробивши тим самим своєрідний поштовх до подальшої самореалізації. Найголовніше, вважає педагог, – це виховання в дитини потреби вчитися все життя. Цей шлях самовдосконалення, самоосвіти повинен бути безперервним, і початок його – в дошкільному віці. Перебуваючи в рідному оточенні, дитина готує свій розум до більш складної науки в школі, навчаючись „якомога краще самій набиратися знань власними спостереженнями, увагою й добре направленою думкою" [7, с. 39]. Тому дошкільне виховання ставить на перше місце самостійність у навчанні, волю, творчість у праці, пошану до дитини й відсутність кари. Гуманний підхід вимагає усю справу проводити „обережно, не розбиваючи найціннішого – самостійної думки дитини" [7, с. 40]. Педагог радить прислухатися, що саме лунає, що панує в цій чистій глибині, й усіма засобами задовольняти найкращі змагання, знаходити засоби, щоб потроху зникало усе те, що шкодило б самій дитині і її оточенню.

Розглядаючи навчання як складовий елемент соціально-педагогічної практики, коли дитина вчиться дотримуватися норм поведінки у суспільстві, етикету (через це вона формує особистий і колективний досвід поведінки в соціумі), С.Ф. Русова наголошувала: навчання „дає ті скарби, що керують відносинами людини" [8, с. 38]. Серед головних цінностей навчання вона виокремлює розвиток моральності, соціальні знання, розуміння відповідальності, пристосування до оточення, почуття щастя від навчання і від товариства.

Навчальна діяльність – це необхідний компонент підготовки молоді до самостійного життя. Вихідною точкою процесу навчання є сама дитина, а „конечною метою – громадянство, себто підготовка з учня діяльного громадянина" [8, с. 385].

Спираючись на досвід попередників (Я. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Г. Сковороди та ін.), С.Ф. Русова підкреслює необхідність загальнолюдського виховання. Метою морального виховання, на її думку, є витворення людини в найкращому розумінні слова. Головним тут є витворення характеру. „Людину ми найбільш цінимо не за її знання, а за її характер, – він найбільше важить у зносинах людей між собою, він дає змогу людині осягнути найвищі моральні блага" [7, с. 223].

Без індивідуального підходу до дитини реально розв'язати ідею гуманізації навряд чи вдається. „Індивідуалізація – то є перша вимога справедливого виховання”. Але людина стає людиною лише в громаді. „Свідомість закону, моральне розуміння волі закладається лише в спільності, в контексті з людьми, – підкреслює С.Ф. Русова. – Для окремої особи, відірваної від громадського життя, не існує закону, не виявляється безумовної ідеї добра. Лише в спільності, в спільному житті всіх людей складається моральний і юридичний закон, моральні завдання та обов'язки”. Такою бачить педагог соціалізацію як процес входження членів людського суспільства в систему суспільних відносин і адаптації до неї.

Основні вимоги до педагога – гуманне ставлення до дитини, чуйність, розуміння дитячої душі, забезпечення всебічної турботи про неї, що створює оптимальні умови для її соціального розвитку. Адже „українська дитина не дуже експансивна, вона занадто вразлива й часто-густо ховається од інших зі своїми переживаннями; до неї треба підходити з ласкою, привернути її до себе повагою до її індивідуальності, треба збудити її цікавість, тоді виявиться талановита вдача дитини й озветься її глибока чуливість”.

На ці особливості психічного життя дитини вказував і В.В. Зеньківський. Говорячи про свободу виявлення почуттів, він наголошував на підкресленій свободі соціального виявлення: для нормального розвитку почуттів дитини надзвичайне значення має те, чи вільно виражає дитя свої почуття, або „замикається в собі”, приховує свої потаємні бажання. Сором'язливість, на його думку, яка нерідко має органічні корені, найчастіше є підсумком гіркого соціального досвіду; вона завжди додає психічного напруження в душі дитини, затримує природне виявлення почуттів. „Це ніколи не проходить даремно; соціальний тиск у вигляді недбалого, байдужого, суворого ставлення з боку навколишніх ніби не дає розквітнути пелюсткам тендітної квітки – дитячої душі; під важким тиском неухважності, суворості, недбайливого ставлення дитина згасає психічно, немовби їй не вистачає сонця, не вистачає ласки і тепла” [3, с. 296].

У процесі соціалізації важливо навчити дитину обмірковувати свої вчинки і чужі, підтримувати в неї віру в саму себе. „Ніколи не вживати кари або погрози, а саме головне любити дитину і заслужити її любов – от головний ґрунт, на якому виховання може осягнути своїх змагань” [7, с. 224]. Дуже добре допомагає моральному розвитку дітей утворення спеціальних гуртків учнів для самовиховання, самодисциплінування.

Школа соціалізує дитину, виявляючи та розвиваючи її потенційні можливості. За С.Ф. Русовою, школа – майстерня гуманності і праці, де діти набираються добрих звичок, яка стає дитині чимось рідним, що задовольняє усі потреби, „дає радість власної творчості і щастя спільного товариського життя”. При школі має бути шкільний кооператив з касою взаємної допомоги учням. Він має бути „засобом соціального виховання і товариської допомоги” [8, с.392].

На думку С.Ф. Русової, важливо забезпечити співробітництво родини зі школою і з дошкільними закладами. „Мало ще мати вихователів з відповідною науковою підготовкою; треба, щоб усі громадяни зрозуміли велику вагу виховання й утворювали найкращі для нього умови” [7, с. 40].

Отже, гуманістична парадигма передбачає: будувати відносини дитини і педагога не на тиску, а на діалозі, взаєморозумінні, співпереживанні. Завдання соціального педагога стимулювати природні сили дитини, допомагати їй самій виховувати в собі якості, які приймає суспільство: постійне самовдосконалення, уміння організувати себе.

Вивчення соціально-педагогічних поглядів Г. Сковороди, К. Ушинського, С. Русової, Г. Ващенко, І. Огієнка, А. Макаренка, В. Сухомлинського та багатьох інших вітчизняних педагогів сприятиме формуванню гуманістично зорієнованого світогляду у студентів університету як базового компонента успіху в майбутній професійній діяльності і процесі власної соціалізації.

Література

1. Авдіяню Г. Курс „Історія соціальної роботи” і духовне становлення майбутнього педагога // Рідна школа. – 2003. – № 4. – С. 55 –57.
2. Андреева И.Н. Антология по истории и теории социальной педагогики. – М., 2000.
3. Зеньківський В.В. Психологія дитинства // Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки / За заг. ред. З.Н. Борисової. – К., 2004. – С. 291 – 301.
4. История социальной педагогики (Становление и развитие зарубежной социальной педагогики): Учебник / Под. ред. В.И. Беляева. – М.: Гардарики, 2003. – 250 с.
5. История социальной педагогики: Хрестоматія – учеб./ Под. ред. М.А. Галагузової. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 544 с.
6. Левківський М.В. Історія педагогіки. – К.: Центр учбової література, 2008. – 190 с.
7. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
8. Дидактика // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія Русова С.Ф. – К., 2003. – С. 381 – 393.
9. Ушинський К.Д. Вибрані твори: У 2 т. – К.: Рад. шк., 1983. – Т.1. – 488 с.
10. Штефан Л. Етапи становлення вітчизняної соціально-педагогічної науки (XIX ст – початок XX ст.) // Рідна школа. – 2002. – № 6. – С. 76 –78.

УДК: 615.851: 37.064.1 – 053.4 – 053.5

О.А. Федій

ЕСТЕТОТЕРАПІЯ ПРОДУКТИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ТА ОСОБИСТІСНИЙ КОМФОРТ ДИТИНИ

Анотація. У статті проаналізовані ефективні технології продуктивного педагогічного спілкування у світлі основних завдань естетотерапії: створення психологічного комфорту для дитини та надання їй можливості творчого самовираження.

Ключові слова: естетотерапія, особистісний психологічний комфорт, технології продуктивного педагогічного спілкування, дитяча прихильність як форма естетичної взаємодії, прийом „власне ім'я дитини”, спосіб „активного слухання”.

Аннотация. В статье проанализированы эффективные технологии продуктивного педагогического общения в свете основных задач эстетотерапии: создания психологического комфорта для ребенка и предоставления ему возможности творческого самовыражения.

Ключевые слова: эстетотерапия, личностный психологический комфорт, технологии продуктивного педагогического общения, детская привязанность как форма эстетического взаимодействия, прием „собственное имя ребенка”, способ „активного слушания”.

Annotation: Effective technologies of productive pedagogical intercourse are analysed in light of basic tasks of estetoterapia: creation of psychological comfort is for a child and grant it of possibility of creative self-expression.

Key words: estetoterapiya, personality psychological comfort, technologies of productive pedagogical intercourse, child's favour as form of aesthetically beautiful co-operation, reception the „proper name of child”, method of the „active listening”.

Особистісно зорієнтований підхід до організації навчально-виховного процесу, сутність якого полягає в принципово нових поглядах на педагогічне цілепокладання став